Til Justis- og beredskapsdepartementet

Saksnummer:	*Dato:*
26/1930	06.11.2026

Høring – NOU 2024: 24 Prøvd på nytt og NOU 2026: 3 Straffeforfølgelsen av Viggo Kristiansen

1. Innledning

Norsk Journalistlag (NJ), Norsk Presseforbund (NP) og Norsk Redaktørforening (NR) viser til høringen av Baneheia-utvalgets to utredninger.

Vi ønsker å kommentere utredningene på tre områder som har særlig betydning for pressens samfunnsoppdrag: lyd- og bildeopptak fra rettsforhandlinger, retten til dokumentinnsyn i straffesaker og påtalemyndighetens adgang til å meddele opplysninger til offentligheten.

Baneheia-saken viser hvor alvorlige konsekvensene kan bli når feil i strafferettspleien ikke avdekkes og korrigeres. Saken illustrerer samtidig betydningen av at politiets, påtalemyndighetens og domstolenes arbeid kan etterprøves, også i ettertid.

Offentlighet i rettspleien er en grunnleggende rettssikkerhetsgaranti. Når journalister ikke får tilgang til underliggende dokumentasjon, blir de i stor grad avhengige av informasjonen myndighetene selv velger å gi. Det svekker muligheten for uavhengig kontroll og øker risikoen for at feil og kritikkverdige forhold ikke blir avdekket.

Vi mener også det er grunn til å stille spørsmål ved om Baneheia-utvalget i tilstrekkelig grad har undersøkt medienes betydning for sakens utvikling. Utvalgets mandat var å gjennomføre en grundig granskning av alle sider av straffesaken mot Viggo Kristiansen, herunder klarlegge hvorfor det tok så lang tid før saken ble gjenåpnet.

Selv om utvalget omtaler mediedekningen og viser til Norsk Presseforbunds og Fritt Ords evaluering, savner vi en nærmere vurdering av hvilken betydning medienes dekning kan ha hatt for sakens utvikling, og hvorfor pressens kritiske undersøkelser ikke bidro til å avdekke feilene på et tidligere tidspunkt.

Baneheia-saken viser at heller ikke pressen alltid lykkes med sin kontrollfunksjon. Det understreker behovet for kritisk og uavhengig journalistikk, men også betydningen av at journalister har reell tilgang til dokumentasjonen som er nødvendig for å etterprøve myndighetenes fremstilling av straffesaker.

Etter vårt syn burde Baneheia-utvalget i større grad ha vurdert hvordan økt offentlighet og bedre innsynsrettigheter kan bidra til å forebygge uriktige domfellelser. Vi viser i denne sammenheng også til våre tidligere innspill i utredningsprosessen.

2. Lyd- og bildeopptak fra rettsforhandlinger

Vi støtter Baneheia-utvalgets anbefalinger om å sikre lyd- og bildeopptak fra rettsforhandlinger, jf. NOU 2024: 24 punkt 21.11 og NOU 2026: 3 punkt 13.7.5.

Utvalget viser hvordan manglende opptak fra Baneheia-saken vanskeliggjorde etterprøvingen av bevisførselen og behandlingen av gjenåpningsbegjæringene. Gjenopptakelseskommisjonen måtte blant annet benytte avisoppslag for å undersøke hvordan sentrale bevis var blitt presentert under rettsforhandlingene.

Selv om lovgivningen i en årrekke har lagt opp til opptak av rettslige forklaringer, mangler mange rettssaler fortsatt nødvendig utstyr. Som utvalget påpeker, har unntaksadgangen ved manglende opptaksutstyr i praksis blitt hovedregelen.

Vi støtter derfor utvalgets understrekning av at det må bevilges tilstrekkelige midler til at lovens hovedregel kan gjennomføres i praksis. Vi viser også til våre innspill under justiskomiteens behandling av statsbudsjettet for 2027, hvor vi etterlyste økte bevilgninger og en forpliktende plan for landsdekkende utrulling av opptaksutstyr.

Vi støtter videre utvalgets anbefaling om at opptak som hovedregel bør omfatte hele rettsforhandlingen, herunder aktors innledningsforedrag og partenes prosedyrer.

Opptak har ikke bare betydning for partenes rettssikkerhet og domstolenes egen etterprøving. De er også viktige for offentlighetens mulighet til å kontrollere rettspleien. Tilgang til opptak kan bidra til en mer presis og etterprøvbar journalistisk dekning av straffesaker, og gjøre det mulig å undersøke hvordan bevis er blitt presentert og vurdert.

Det er derfor avgjørende at innføringen av opptaksordningen følges av et regelverk som sikrer pressen reell tilgang til opptakene.

Vi ber departementet prioritere en rask og landsdekkende gjennomføring av opptaksordningen, med nødvendige bevilgninger, en forpliktende fremdriftsplan og regler som sikrer pressens tilgang til opptakene.

3. Dokumentoffentlighet i straffesaker – oppfølging av OGP-forpliktelsen

Baneheia-saken illustrerer også betydningen av at pressen og offentligheten har reell mulighet til å ettergå politiets og påtalemyndighetens arbeid. Når staten tar i bruk sine mest inngripende virkemidler, er det særlig viktig at myndighetsutøvelsen kan underlegges uavhengig kontroll.

Norsk Redaktørforening | Norsk Journalistlag | NORSK PRESSEFORBUND

Dagens regelverk om dokumentoffentlighet i straffesaker er imidlertid fragmentert, vanskelig tilgjengelig og på flere områder ikke tilpasset rettsutviklingen etter EMK artikkel 10. Dette skaper uforutsigbarhet og risiko for forskjellsbehandling. Manglende dokumentinnsyn gjør dessuten journalistikken avhengig av opplysninger som politiet, påtalemyndigheten eller andre aktører selv velger å formidle.

Vi viser i denne sammenheng til professor Ragna Aarlis utredning *Dokumentoffentlighet i straffesaker* fra 2021, som ble sendt på høring i 2022. Utredningen inneholder konkrete forslag til modernisering av regelverket og styrking av pressens innsynsrett.

Etter vårt syn er det særlig behov for regler som sikrer:

- Innsyn i bevisoppgaver: Journalister bør som hovedregel ha rett til innsyn i påtalemyndighetens bevisoppgaver i saker som behandles for åpne dører.

- Innsyn i dokumenter fremlagt i retten: Journalister bør ha en lovfestet rett til innsyn i dokumenter som er fremlagt i åpen rett, og som inngår i rettens avgjørelsesgrunnlag.

- Innsyn i hjelpedokumenter: Dokumenter som oppsummerer eller systematiserer bevisførselen, bør som hovedregel kunne utleveres til pressen.

- Innsyn i avsluttede og henlagte straffesaker: Det bør åpnes for større innsyn i etterforskningsdokumenter etter at en sak er avsluttet, slik at pressen kan undersøke om etterforskningen har vært tilstrekkelig, og om beslutninger om henleggelse har vært riktige.

Vi mener også at retten til innsyn i eldre rettsavgjørelser må styrkes, slik at pressen får et rettskrav på innsyn også i avgjørelser som er eldre enn fem år.

Disse tiltakene vil bidra til større forutsigbarhet, likebehandling og bedre muligheter for uavhengig journalistisk kontroll.

4. Justisdepartementets OGP-forpliktelse må følges opp

I Norges femte handlingsplan for Open Government Partnership (OGP) 2024–2027 har regjeringen forpliktet seg til å følge opp arbeidet med å bedre innsynet i straffesaksdokumenter.

Under punkt 6.7, «Betre innsyn i straffesaksdokument for å gjere reglane meir i samsvar med gjeldande rettstilstand», er målet å få på plass et oppdatert regelverk i tråd med rettsutviklingen gjennom praksis fra Høyesterett og Den europeiske menneskerettsdomstolen. Handlingsplanen legger også opp til at relevante aktører, herunder medieorganisasjonene, skal involveres.

Det er nå flere år siden Aarli-utredningen ble levert og sendt på høring, uten at arbeidet har resultert i konkrete lovforslag. I departementets statusrapportering fra januar 2026 fremgår det at den videre oppfølgingen fortsatt er til vurdering.

Dette er etter vårt syn ikke tilfredsstillende, verken sett i lys av behovet for regelverksendringer eller regjeringens egen OGP-forpliktelse.

Vi har tidligere tatt til orde for at departementet nedsetter en hurtigarbeidende arbeidsgruppe som kan følge opp Aarli-utredningen og utarbeide konkrete forslag til regelverksendringer. Vi har også gitt innspill til aktuelle representanter fra mediebransjen.

Vi oppfordrer derfor Justis- og beredskapsdepartementet til å nedsette arbeidsgruppen snarest, med representasjon fra presseorganisasjonene, et tydelig mandat og en forpliktende fremdriftsplan.

Målet må være et moderne og praktisk anvendelig regelverk som sikrer pressen reelle innsynsrettigheter, ivaretar pressens særlige kontrollfunksjon etter EMK artikkel 10 og gir større forutsigbarhet for både journalister og myndighetene.

5. Påtalemyndighetens meddelelse av opplysninger til offentligheten

I tillegg til behovet for bedre dokumentinnsyn ønsker vi å kommentere Baneheia-utvalgets vurderinger av påtalemyndighetens adgang til å meddele opplysninger til offentligheten. Også på dette området er det avgjørende at regelverket ivaretar pressens rett til å motta informasjon etter EMK artikkel 10.

5.1 Politiregisterloven og EMK artikkel 10

I NOU 2026: 3 punkt 13.11.2 vurderer utvalget om det er behov for å endre politiregisterloven § 34 og politiregisterforskriften § 9-8, som begge gjelder «utlevering» av opplysninger i straffesaker til allmennheten. «Utlevering» inkluderer både hva påtalemyndigheten selv går ut med på eget initiativ, og hva som gis ut på forespørsel og ved innsynskrav, jf. Riksadvokatens veileder *Innsyn i straffesaksdokumenter for andre enn sakens parter* punkt 6.7.

Utvalget anbefaler følgende:

«Etter utvalgets mening burde formålene som kan gi grunnlag for å meddele opplysninger til offentligheten, være samlet i politiregisterloven. Det burde presiseres at verken allmennprevensjon eller ønsket om å fremme alminnelig lovlydighet er legitime formål for meddelelse av personopplysninger til offentligheten før den impliserte personen er rettskraftig domfelt. Utvalget bemerker at bestemmelsen i alle tilfeller må tolkes slik at den er forenlig med EMK artikkel 8 og EMK artikkel 6 nr. 2.»

Utvalget foreslår altså at formålene samles i loven, og at det presiseres at allmennprevensjon og alminnelig lovlydighet ikke er legitime formål før rettskraftig dom. I tillegg presiseres det at bestemmelsen må tolkes i samsvar med EMK artikkel 8 og artikkel 6 nr. 2.

Vi vil bemerke at bestemmelsene også må tolkes i samsvar med EMK artikkel 10, og at dette må tas med når det vurderes om bestemmelsene skal endres. EMK artikkel 10 verner både retten til å ytre seg og retten til å motta informasjon.

Norsk Redaktørforening | Norsk Journalistlag | NORSK PRESSEFORBUND

Utvalget viser til påtalemyndighetens ytringsfrihet og allmennhetens behov for informasjon, men omtaler ikke allmennhetens og pressens rett til å motta informasjon etter artikkel 10. Dette er særlig viktig for mediene, som ofte vil ha en sterkere rett til å motta slike opplysninger med hjemmel i EMK artikkel 10, jf. for eksempel HR-2021-526-A avsnitt 78 og EMDs storkammerdom *Magyar Helsinki Bizottság mot Ungarn* (sak nr. 18030/11) fra 2016.

I de konkrete vurderingene påtalemyndigheten må gjøre, må i praksis rettighetene som følger av EMK artikkel 8 og 10 veies mot hverandre. Dette er blant annet omtalt i Riksadvokatens veileder punkt 6.9 og i Aarli-utredningen punkt 7.6.

Hvis en endrer politiregisterloven § 34 og politiregisterforskriften § 9-8 uten også å ta hensyn til at bestemmelsene må tolkes i samsvar med EMK artikkel 10, vil det kunne komme i strid med pressens rett til å motta informasjon og gjøre det vanskelig for pressen å drive uavhengig journalistisk kontroll.

Baneheia-saken gir etter vårt syn ikke grunnlag for å stramme inn adgangen til å gi pressen opplysninger, tvert imot. Utvalget peker i punkt 4.12 på at enkelte av politiets uttalelser til mediene i 2000 synes å ha vært i strid med uskyldspresumsjonen. Problemet var altså ensidige uttalelser, ikke at pressen fikk for mye tilgang til dokumentasjon. Utvalgets konklusjon på dette punktet er nærmest å snu problemet på hodet. En vesentlig utfordring i Baneheia-saken var at mediene og offentligheten ikke fikk informasjon som kunne bidratt til å nyansere politiets hypoteser.

5.2 Nødvendighet og samtykke

Utvalget viser til EMDs dom 20. juni 2023 *Margari mot Hellas* (sak nr. 36705/16), der det oppstilles et krav om at offentliggjøring av sensitive personopplysninger om straffesiktelser må være «strictly necessary».

Vi vil bemerke at nødvendighetskravet også gjelder den andre veien. Når pressen ber om opplysninger for å kunne kontrollere myndighetsutøvelsen, kan en nektelse utgjøre et inngrep i retten til å motta informasjon etter artikkel 10, og i slike tilfeller må nektelsen også være «nødvendig i et demokratisk samfunn». Et skjerpet nødvendighetskrav under artikkel 8 kan ikke leses som en generell innstramming som gjør det vanskeligere for pressen å få opplysninger.

Det samme gjelder utvalgets syn på den omtaltes samtykke. Utvalget mener at påtalemyndigheten som «den klare hovedregel» bør varsle den aktuelle personen før personopplysninger offentliggjøres, og at det skal tale mot offentliggjøring dersom vedkommende ikke samtykker (punkt 13.11.2).

Vi tar ikke stilling til varslingen, men den omtaltes samtykke, eller mangel på samtykke, kan ikke være avgjørende for hva påtalemyndigheten kan opplyse om. Spørsmålet må avgjøres ved en konkret avveining mellom den omtaltes rett til privatliv etter EMK artikkel 8 og allmennhetens og pressens rett til å motta informasjon etter EMK artikkel 10.

Begge rettighetene har i utgangspunktet krav på lik respekt, jf. EMDs storkammerdom 7. februar 2012 *Axel Springer AG mot Tyskland* (sak nr. 39954/08) avsnitt 87. Dette gjelder særlig i saker hvor pressens kontrollfunksjon er sentral, noe som vil gjelde de fleste alvorlige straffesaker.

5.3 Opplysninger som allerede er kjent

Vi vil også bemerke at taushetsplikten normalt ikke gjelder for personopplysninger som er alminnelig kjent eller tilgjengelig andre steder, jf. politiregisterloven § 24 nr. 3. Etter § 34 første ledd nr. 2 kan navn og andre identifiserende opplysninger gis blant annet når opplysningene allerede er alminnelig kjent.

Hvis en person for eksempel varetektsfengsles, vil det normalt skje i et rettsmøte der hovedregelen er åpne dører, jf. domstolloven § 124, Grunnloven § 100 femte ledd og EMK artikkel 6. Domstolens avgjørelser vil som utgangspunkt også være offentlige.

Utvalgets antakelse om at det kan være begrenset adgang til å gå ut med personopplysninger før rettskraftig dom er avsagt, og at det sjelden vil være nok å utelate navnet, må derfor leses med det i mente. Påtalemyndigheten kan i slike tilfeller ikke avskjæres fra å kommentere saken eller gi uttalelser før det er avsagt rettskraftig dom.

5.4 Oppsummering

Utvalget bemerker avslutningsvis i punkt 13.11.2 at «påtalemyndigheten generelt må foreta relativt grundige vurderinger før personopplysninger i en straffesak meddeles til offentligheten».

Vi er enige i det, og i at uttalelser må gis i tråd med uskyldspresumsjonen. Men vi vil understreke at det i avveiningen av hva påtalemyndigheten kan og skal opplyse om, og av hvordan lovverket skal utformes, også må tas hensyn til EMK artikkel 10 og pressens kontrollfunksjon.

6. Avsluttende merknader

Baneheia-saken understreker betydningen av åpenhet og uavhengig kontroll med strafferettspleien. Etter vårt syn bør oppfølgingen av utvalgets anbefalinger derfor ikke bare handle om å forbedre politiets, påtalemyndighetens og domstolenes interne rutiner, men også om å styrke offentlighetens mulighet til å etterprøve myndighetsutøvelsen.

Vi ber departementet følge opp anbefalingene om lyd- og bildeopptak fra rettsforhandlinger, prioritere arbeidet med å modernisere regelverket om dokumentoffentlighet i straffesaker og sikre at eventuelle endringer i politiregisterloven og politiregisterforskriften ivaretar pressens rett til å motta informasjon etter EMK artikkel 10. Åpenhet om politiets, påtalemyndighetens og domstolenes arbeid er en viktig forutsetning for å avdekke feil og forhindre at uriktige avgjørelser blir stående.

Med vennlig hilsen,

Sindre Granly Meldalen
jurist Norsk Presseforbund

Arne Jensen
seniorrådgiver Norsk Redaktørforening

Ina Lindahl Nyrud
advokat Norsk Journalistlag